

reken görevleri Allah'tan korkmak, namaz kılmak, oruç tutmak, zekât vermek ve devlet adamlarına itaat etmek şeklinde özetlemiştir (*Müşned*, V, 251; Tirmizî, "Cum'a", 81). İslâm'da kabul edilen genel ilkeye göre insan toplulukları kural olarak barış ve anlaşma halinde yaşamalıdır (el-Bakara 2/208; el-Enfâl 8/61). Fert ve toplum arasındaki münasebet itaat statüsünde olacaksa bunun "mâruf" çerçevesine girmesi gerekir. "Bilinen, tanınan, yadırganmayıp benimsenen şey" mânasına gelen mârufun Kur'an'daki kullanılışları çerçevesinde "akıl kabul ettiği, dinin benimsediği, insan tabiatının ve toplumun uygun gördüğü fiil ve davranış" diye anlaşılmaya mümkündür (*DİA*, XI, 138-139). Yaygın bir söyleyişle, "Yaratana âsi olunacak yerde yaratılmış itaat yoktur" şeklinde ifadesini bulan kriter birçok rivayette Hz. Peygamber'e nisbet edilmiştir (*Miftâhu künûzi's-sünne*, "e'imme" md.).

Sağlıklı bir toplum meydana getirmeyi öngören İslâm dini, aile kurumuna ve aile fertleri arasındaki ilişkilerin düzenlenmesine önem vermiş, bu çerçevede çocuklarla ebeveyn arasındaki münasebetin düzenli bir şekilde kurulup işlemesiyle ilgili kuralları getirmiştir. Kur'an'da ana babaya itaati emreden âyetlerde itaat, dış görünüşü kurtarmak için gösterilecek uyumlu bir davranış olarak değil gönül hoşluğuyla yerine getirilecek bir ödev biçiminde telakki edilmiştir. Bu sebeple birçok âyette "bir" ve "ihsan" kelimeleri kullanılarak onlara karşı nezaketle davranılması emredilmiştir. İslâm geleneği içinde ayrıca büyüklere, eğitim ve öğretime katkıda bulunan hocalara ve âlimlere karşı itaat etmek de bir erdem olarak görülmüştür. Öte yandan İslâm dini aile içinde eşlerin karşılıklı bazı haklara sahip olduğunu belirtmiş, aralarındaki asıl bağı ise sevgi ve saygının oluşturduğunu ifade etmiştir (el-Bakara 2/228; er-Rûm 30/21). Ancak Kur'an, aile reisliği yetki ve sorumluluğunu koyduğu ahlâk ve adalet ilkele-ri çerçevesinde erkeğe vermiştir (en-Nisâ 4/34; krş. Buhârî, "Ahkâm", 1; İbn Mâce, "Nikâh", 5; Ebû Dâvûd, "Nikâh", 40).

Kur'an-ı Kerim'de itaat edilmesi emredilenler yanında itaat edilmemesi istenen kişi ya da gruplardan da söz edildiği görülmür. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür: Kâfirler ve münafıklar (el-Ahzâb 33/48), ısrarlı direnişleri ve inatları yüzünden kalpleri Allah'ı anmaktan alıkonulmuş olanlar, nefsanî arzularına uyup işlerinde aşırıya gidenler (el-Kehf 18/28),

kötü ahlâklılar ve günahkârlar (el-Kalem 68/10-13), Allah'ın koyduğu sınırları aşanlar (eş-Şuarâ 26/151), yönetimleri altında bulunan kimseleri Allah yolundan uzaklaştıran gruplar (el-Ahzâb 33/64-68). Kur'an bunlara itaati doğrudan bir inanç meselesi olarak ele almakta ve bu hususta yapılan uyarıyı dikkate almayanların durumunu Allah yolundan bir kopuş olarak değerlendirmektedir (Âl-i İmrân 3/99-104; el-En'âm 6/116-117, 121).

Allah'a itaatın mahiyeti ve neleri kapsadığı konusu kelâm ekolleri tarafından ele alınmış ve bazı farklı yaklaşımlar ortaya konmuştur. Mu'tezile âlimlerine göre Allah'a itaat etmek O'nun murad ettiği ne uymak anlamına gelir. Allah, adaleti gereği küfür veya günahlara değil sadece iyi fiilleri dilemektedir. Böylece Mu'tezile âlimleri, Allah'ın iradesiyle emri arasında fark görmeyerek bu ikisini aynı kabul etmektedir. Buna göre Allah'ın emrine itaat etmek O'nun bu emri murad ettiğinin bilinmesi sebebiyledir. Dolayısıyla Allah'ın doğrudan fiili bir emri söz konusu olmasa bile yazılı, sözlü veya bunların dışında herhangi bir şekilde o fiili murad ettiği bilinirse buna uymak itaat kapsamına girer. Sünnî kelâm âlimleri ise Mu'tezile görüşünün aksine Allah'a itaati O'nun emirlerine uymak şeklinde anlamaktadır. Çünkü Allah, mutlak kudret sahibi olduğu için insanın kötü fiilleri dahil olmak üzere mevcut olan her şeyi murad etmektedir. Buna göre Allah'ın iradesiyle emri arasında fark bulunduğundan Allah'a itaat O'nun murad ettiklerine değil sadece emirlerine uymak demektir (Kâdî Abdülcebbar, VI/1, s. 39-40; Abdülkâhir el-Bağdâdî, s. 267). Kâdî Abdülcebbar'ın, vâcib ve mendup olan bütün fiilleri itaat kapsamına alıp muhab çerçevesine girenleri dışarıda bırakması karşılıklı Abdülkâhir el-Bağdâdî itaati dört kategoride ele almakta ve bunları iman esaslarını kalben benimsemek, bu kabulü bir defa olsun dille ikrar etmek, farzları yerine getirip günahlardan kaçınmak ve nâfile ibadetlerde bulunmak şeklinde sıralamaktadır (*Uşûlû'd-dîn*, s. 268).

Kavramla ilgili olarak kelâm âlimlerinin tartıştığı konulardan biri de Allah'a gereği gibi iman etmeyen ve fiillerinde O'na yaklaşma amacı taşımayan kimselerin yapmış olduğu işlerin itaat kapsamına girip girmediği meselesidir. Mu'tezile kelâmcılarının çoğunluğu, Allah'a itaat kasıtlı gerçekleşmeyen fiillerin itaat çerçevesinde düşünülmemeyeceği görüşündedir. Ebûl-Hüzeyl el-Allâf gibi bir kısım Mu'te-

zile âlimler ise Allah'ı tanımayan ve O'na iman etmeyen bir kimseden de itaat kapsamına girecek fiillerin sâdir olabileceğini kabul etmektedir. Ehl-i sünnet kelâmcıları da itaatın geçerliliğini iman esaslarının benimsenmesi şartına bağlamıştır. Buna göre mümin olmayan bir kişinin itaati ancak Allah'ı tanıma noktasında göstereceği fikrî ve ilmî gayretle alâkalı olup bunun dışında kalan fiilleri itaat sayılmaktadır (Eş'arî, s. 429-430; Kâdî Abdülcebbar, VI/1, s. 40; Abdülkâhir el-Bağdâdî, s. 267).

BİBLİYOGRAFYA :

Cevherî, *eş-Şihâh*, "dyn", "tv'a" md.leri; Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "dyn", "slm", "sm'a", "tb'a", "tv'a" md.leri; *Lisânü'l-'Arab*, "tv'a" md.; Ebû'l-Bekâ, *el-Külliyât*, s. 495-497, 583-584; *Kâmus Tercümesi*, "tv'a" md.; M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "tv'a", "vâlideyn" md.leri; *Miftâhu künûzi's-sünne*, "e'imme", "rahîm" md.leri; *Müşned*, V, 251; Buhârî, "Edeb", 1, "Ahkâm", 1, 4, "Nikâh", 94; Müslim, "İmân", 137, 143, 144, "İmâre", 39; İbn Mâce, "Nikâh", 5; Ebû Dâvûd, "Nikâh", 40; Tirmizî, "Cum'a", 81; Kindî, *Felsefî Risâleler* (trc. Mahmut Kaya), İstanbul 1994, s. 114-115. Hayyât, *el-İntişâr*, s. 57-59; Eş'arî, *Ma'kâlât* (Ritter), s. 429-430, 447; İbn Fûrek, *Mücerredü'l-Ma'kâlât*, s. 70, 96-97, 157; Kâdî Abdülcebbar, *el-Muğnî*, VI/1, s. 39-42; Abdülkâhir el-Bağdâdî, *Uşûlû'd-dîn*, Beyrut 1401/1981, s. 251-252, 267-268; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, Beyrut 1411/1990, VII, 118-119; X, 115-122; Elmalılı, *Hak Dini*, II, 1075-1080, 1374-1380; III, 2092; Daniel Gimaret, "Tâ'a", *EI*² (İng.), X, 1-2; Mustafa Çağrırcı, "Emir bi'l-mâ'rûf nehiy ani'l-münker", *DİA*, XI, 138-139.

ÖMER MAHİR ALPER

İTÂB (العتاب)

Bazı davranışlarından ötürü
peygamberlerin ilâhî tenkit
ve uyarıya muhatap
olmaları anlamında kelâm terimi
(bk. İSMET).

İTALYA

Avrupa'da ülke.

- I. FİZİKİ ve BEŞERÎ COĞRAFYA
- II. TARİH
- III. İSLÂM DÜNYASIYLA İLİŞKİLERİ
ve SÖMÜRGEÇİLİK FAALİYETLERİ
- IV. ÜLKEDE İSLÂMİYET
- V. İTALYA'DA İSLÂM ARAŞTIRMALARI

Kuzeyde Orta Avrupa'ya dayanan, güneydoğu yönünde Akdeniz'e girmiş çizme biçiminde bir yarımada ile Sicilya ve Sardinya adalarından oluşur; yüzölçümü

301.302 km², nüfusu 57.235.000 (1993, 2000 tah. 57.600.000), başşehri Roma (2.791.354, 1991), diğer önemli şehirleri Milano (1.432.184), Napoli (1.206.013), Torino (991.870) ve Cenova'dır (701.032). Parlamenter demokrasiyle yönetilir.

I. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA

Genelde dağlık bir ülke olan İtalya'nın kuzeyinde, bir bölümü komşu ülkelere taşan sarp ve yüksek dağ sistemlerinden Alp dağları batı-doğu doğrultusunda bir yay çizirken uzunluğu 1200 kilometreyi aşan Appennin sıradağları kuzeyden güneye doğru yarımada boyunca bir omurga gibi uzanır ve Messina Boğazı'ndan sonra Sicilya'da devam eder. Alpler'in İtalya sınırları içerisindeki en yüksek noktaları sırasıyla Rosa (4634 m.), Gran Paradiso (4061 m.), Ortles (3899 m.), Viso (3841 m.) ve Adamello (3554 m.), Appenninler'in en yüksek noktası ise Monte Corno ile (2914 m.) Monte Amaro'dur (2795 m.). Avrupa'nın en yüksek ve en aktif yanardağı olan Etna (3340 m.) Sicilya'da, son defa 1944'te püsküren Vezüv de (Vesuvio, 1279 m.) yarımada üzerinde Napoli'nin yanı başındadır. Ülke topraklarının yaklaşık dörtte birini oluşturan ovaların en büyüğü, Alpler'in etekleriyle Appenninler'in kuzey uzantılarının ve Adriya denizinin kuşattığı Po ovasıdır (50.000 km²). Nehirler genelde kısadır; bununla birlikte ülkenin başlıca akarsu sistemini teşkil eden Po ırmağı batıda Monsiva bölgesinden doğar ve doğuda Adriya denizine dökülür. Appenninler'in batı yamaçlarından doğan ve Tiren denizine dökülen Tiber ile (Tevere) Arno da nisbeten uzun ırmakların başlıcalarıdır. Sayıları yaklaşık 1500'ü bulan göllerin en yaygın tipi en büyükleri Garda, Lago Maggiore, Como, Iseo ve Lugano olan Alpler'in eteklerindeki buzul gölleleriyle krater, kıyı ve kırık hatların üzerindeki tektonik göllerdir.

Ülke ılıman iklim kuşağında yer almakla birlikte iklimi denizden uzaklığa ve yüksekliğe bağlı olarak farklılıklar gösterir. Yoğun kar yağışı altındaki Alpler'de dağ iklimi hüküm sürerken daha çok ilkbahar ve sonbaharda yağmur alan Po ovasında kara iklimi görülür. Sicilya ve Sardinya adaları anakaraya göre daha sıcaktır. Yaz aylarında ortalama sıcaklık 22°-24° arasında iken kış ortalaması Alp dağları ile Po ovasında 0°-2°, güneyde ise 5°-8° düzeyindedir. Yıllık yağış miktarı alçak kesimlerde 750, yükseklerde 1000 milimetredir. Büyük çoğunluğun şehirlerde yaşadığı İtalya'da nüfus yoğunluğu 191'dir.

Resmî dil İtalyanca'dır. Fransa ve İsviçre'nin Valais (Wallis) kantonu sınır bölgesinde Fransızca, Avusturya sınır bölgesinde Almanca ve Sardinya adasında Sardo (Sardo) konuşulur. Din bakımından nüfusun % 83'ü Katolik'tir. Müslümanların sayısının 300.000, yasa dışı yollardan gelenlerle birlikte 500.000 olduğu tahmin edilmektedir. Herhangi bir dine mensup olmayanlarla ateistlerin sayısı 9.200.000 civarındadır.

Toprak verimliliğinin düşüklüğünden dolayı tarım sanayi kadar parlak bir görüntü sergilemez. Tahıl üretiminde buğday, yulaf, arpa, pirinç ve özellikle yem yapımında kullanılan mısır önde gelir. İtalya sebze ve meyve üretiminde Avrupa ülkeleri arasında ilk sıralarda yer alır. Son yıllarda meyve ve sebze alanlarının genişlemesi sebebiyle zeytincilik gerilerken bağcılık Fransa'yı geride bırakmıştır. Güneyde domates, biber, patlıcan ve soğan gibi sebzeler üretilir. Hayvancılıkta ise ileri bir düzey tutturulamamış ve ülkenin et ihtiyacı hiçbir zaman iç üretimle karşılanamamıştır.

İtalya yeraltı kaynakları bakımından zengin sayılmaz. Mermer, sünger taşı, alçı taşı ve potas gibi taş ocağı ürünleri ekonomiye katkıda bulunur. II. Dünya Savaşı'ndan sonra çelik sanayiindeki ilerleme makine ve otomobil sanayilerinin gelişmesini sağlarken geleneksel ipekli dokuma yanında pamuk, yün ve jüt ipliğiyle sentetik elyafa dayalı dokumacılık sektörü de atılım yapmıştır. Başlıca endüstri kolları arasında demir çelik, metal eşya, motorlu araçlar, petrokimya, dokuma, cam, seramik, deri eşya ve ayakkabı yer alır. Ticarî ilişkiler en fazla Avrupa Birliği ülkeleriyle yoğunlaşmış durumdadır.

BİBLİYOGRAFYA :

The World Factbook 1995, Washington 1995, s. 210-212; Jules Sion, "Italie", *Géographie Universelle*, VII, Paris 1934, s. 235-394; Roberto Almagia, "Italy", *EAm.*, XXV, 462-465; "İtalya", *Büyük Larousse*, İstanbul 1986, X, 5955-5960; "İtalya", *ABr.*, XII, 127-144; "İtalya", a.e.: *Ana Yıllık* 1994, s. 564, 572.

TALİP KÜÇÜKCAN

II. TARİH

Bugünkü İtalya tarihi Paleolitik döneme kadar uzanmakta olup yarımada Hint-Avrupa dillerini konuşan farklı toplulukların göçleri milattan önce 2000-1500 yıllarına rastlamaktadır. Asırlarca yeni göçler durmamış ve sırasıyla Doğu kültürünü buraya yerleştiren Etrüskler, Vizigotlar, Hunlar, Vandallar, Ostrogotlar, Lom-

bardlar, Araplar, Normanlar gelmiştir. Etrüskler'in hâkimiyetine milattan önce VI. yüzyılda son veren Romalılar milattan önce 264'te bütün yarımada'yı ele geçirmişler ve Latince bunların devrinde yaygınlaşmıştır. Roma'nın milattan sonra 451'de Büyük Hun İmparatoru Attila tarafından alınmasının ardından Batı Roma İmparatorluğu yıkıldı. Avrupa'nın güçlü imparatorluklarının hâkimiyetine giren yarımada, milattan sonra V. asrın sonunda Cermen İmparatoru Odoacre tarafından işgal edildi. Milattan sonra VI. yüzyılın başında arianist Ostrogotlar ve ikinci yarısında yine arianist Lombardlar tarafından istilâ edildi ve Bizans'ın kalıntıları yok edildi. Lombard Kralı I. Aribert zamanında (653-661) hristiyanlaşan Lombardlar kısa zamanda papalık üzerinde etkili oldular ve ülke tarihinde daima önemli yer tuttular. Bu gelişme karşısında papalık harekete geçerek 756'da bağımsız bir devlete dönüştü. Papa III. Stephanus'un daveti üzerine Fransa'daki Karolenj Kralı Charlemagne 773'te buraya girdi. 800'de Papa III. Leo kendisine imparatorluk tacı giydirdi. İtalya'yı ele geçirmek isteyen I. Otto'ya 962'de Papa XII. Jean tarafından imparatorluk tacı giydirilmesiyle Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu'nun kurulmuş olduğu kabul edilir. İtalya'daki bu yeni dönem XI. yüzyılın sonuna kadar devam etmiştir.

Kuzey Afrika'daki Emevîler döneminde VII. yüzyılda başlayan müslümanların Sicilya'ya akınları IX. yüzyılın başında da devam etti. Ağlebîler 831'de Palermo'yu ve daha sonra Bari'yi aldıkları gibi 846'da Roma'yı yağmaladılar. Sicilya adasındaki müslüman hâkimiyeti papalık tarafından İtalya'ya kuzeyden paralı asker olarak getirilen Normanlar'ın burada 1061'de üstünlük sağlamalarına kadar devam etti.

Germen İmparatoru I. Barborassa Friedrich 1152'de İtalya'yı tekrar ele geçirdi ve 1250 yılına kadar devam edecek Hohenstaufen hânedanı dönemini başlattı. Yaklaşık bir asır süren üstünlük mücadelesi esnasında halk papalık taraftarlarıyla (Guelfo) imparator taraftarları (Ghibellinolo) diye ikiye ayrıldı. Kral II. Manfred'e karşı Fransa'dan yardıma çağrılan Anjou Dükü Charles Guelfolar'ın desteğiyle galip geldi. Ancak bir müddet sonra bunlarla papalık arasında çıkan anlaşmazlık neticesinde papa 1309'da Avignon'a götürüldü ve ancak 1377'de Roma'ya dönebildi. İtalya üzerinde XIV-XV.